

Katolícke hnutie odporu v nacistickom Nemecku

Karol Dučák

18. mája 2022 ✝ Cirkev História

Katolícka Cirkev bola a dodnes je vďačným terčom útokov zo strany širokého spektra jej nepriateľov. Týka sa to aj vývoja katolíckej Cirkvi v Nemecku pred nástupom Hitlera k moci a aj v dobe trvania nacistického režimu. Neraz sme boli v minulosti konfrontovaní s tvrdením, že katolícka Cirkev v Nemecku údajne zohrala počas druhej svetovej vojny negatívnu rolu svojím tolerantným postojom voči nacizmu, ba výnimkou neboli ani extrémne názory, že nemeckí katolícki duchovní priamo kolaborovali s nacistami.

Zdroj: wikimedia commons

Tieto tvrdenia sa nezakladajú na pravde a svedčia buď o neobjektívnej zaujatosti voči našej Cirkvi, alebo o povrchnej znalosti nemeckých dejín prvej polovice 20. storočia. Nezvratné fakty totiž svedčia v prospech katolíckej Cirkvi v Nemecku.

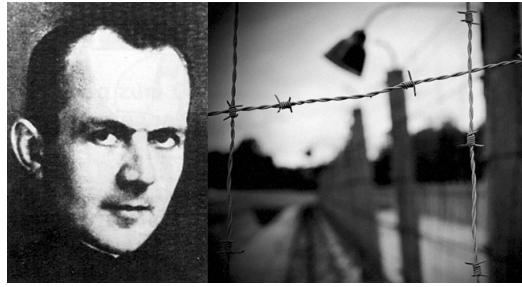
Už pred uchopením moci nacistami sa nemecký episkopát jasne dištancoval od nacizmu. 30. septembra 1930 biskupský ordinariát v Mainzi deklaroval, že katolíci nesmú byť členmi Hitlerovej strany a tí katolíci, ktorí sa hlásia k princípom tejto strany, nesmú pristupovať k sviatostiam. Na Silvestra 1930 kardinál Bertram dôrazne varoval pred politickou radikalizáciou, rasovou ilúziou, vytvorením národnej cirkvi, odtrhnutej od Ríma, a pred výmyslami o tzv. pozitívnom kresťanstve v § 24 stranického programu NSDAP.

Rovnako rozhodne sa obrátili proti národnému socializmu aj ostatní nemeckí katolícki biskupi.

Osservatore Romano, politicko-náboženský denník Vatikánu a oficiálny tlačový orgán pápeža, vo svojom čísle 238 z roku 1930 na margo týchto udalostí uviedol: „*Hákový kríž je pohanský. Príslušnosť k národnosocialistickej strane je nezlučiteľná s katolíckym svedomím.*“ Ten istý denník znovu potvrdil odmietavý postoj voči nacizmu 21. januára 1931: „*Katolícka doktrína a národný socializmus sú nezlučiteľné.*“

Katolícka Cirkev v Nemecku sa nespreneverila svojmu poslaniu. 5. augusta 1931 Fuldauská biskupská konferencia prijala spoločné vyhlásenie, v ktorom jednoznačne odsúdila socializmus, komunizmus a národný socializmus. V dôsledku rozhodného postoja nemeckého episkopátu opustilo katolícku Cirkev mnoho nemeckých katolíkov, ktorí boli sympatizantmi NSDAP, a biskupi boli vystavení bezohľadným hrozbám. Ešte pred nástupom nacistov k moci v roku 1933, ale aj po ňom, boli zaznamenané mnohé

kolektívne aj individuálne protesty katolíckej Cirkvi proti zväti nacistov, avšak katolíci tvorili menšinu nemeckého obyvateľstva a ich vplyv na vývoj nemeckej spoločnosti bol obmedzený.

Kaplán Bernhard Poether, väznený v Dachau

zdroj: Bistum Essen

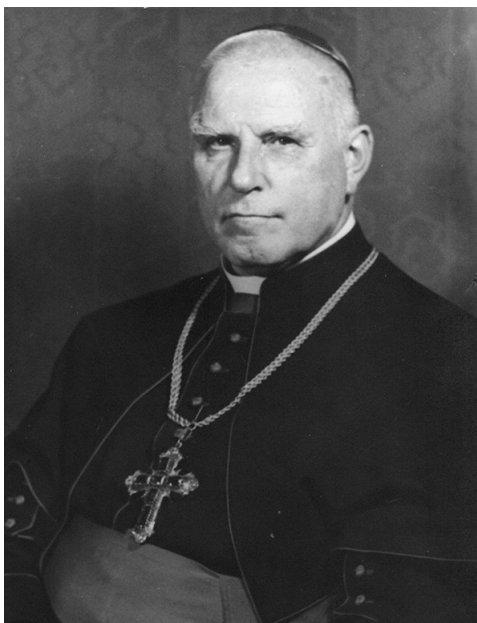
Paradoxne, aj štyri storočia po vystúpení Martina Luthera sa tragicky prejavilo rozdelenie Nemecka v dôsledku reformácie. Aj keď z úcty k pravde musíme jednoznačne konštatovať, že živnou pôdou pre reformáciu sa stal mravný úpadok renesančného pápežstva a dlhodobé odkladanie riešenia problémov Cirkvi, napríklad kupčenia s odpustkami, musíme jedným dychom dodať, že renesancia spôsobila ťažkú ranu západnému kresťanstvu, s následkami ktorej sme konfrontovaní dodnes.

Rozdelenie pôvodne jednotného kresťanstva v dôsledku reformácie a následné náboženské vojny výrazne zdecimovali Európu a vystavili smrteľnej hrozbe celé európske kresťanstvo. Práve toto rozdelenie umožnilo osmanským Turkom dostať sa v roku 1683 až k Viedni. Ba dokonca priamo po boku Turkov bojovali proti katolíckym vojskám aj maďarskí protestanti pod velením Imricha Tököliho.

Skutočnou hrozbou pre kresťanskú Európu teda neboli osmanskí Turci, ale reformácia s jej zhubnými dôsledkami. Sám Luther bol zhrozený nad nesmiernym pustošením, ktoré reformácia priniesla.

Vari najtragickejšie postihla reformácia práve Nemcov. Rozdelenie nemeckého národa pretrvávalo ďalšie storočia a prejavilo sa dokonca aj po vyše 400 rokoch, v čase mocenského vzostupu Hitlera.

Kým katolícki biskupi pred rokom 1933 jednotne pranierovali neľudskosť nacizmu, žiaden protestantský cirkevný vodca okrem bavorského cirkevného prezidenta Friedricha Veita, sa nepostavil proti nacistickej hrozbe. Mnohí evanjelickí pastori sa stali dokonca členmi Hitlerovej NSDAP, čo bolo v katolíckej Cirkvi absolútne nepredstaviteľné.

Biskup Clemens von Galen – Lev z Münsteru

zdroj: wikimedia commons

Katolícki duchovní mali prísny zákaz akokoľvek sa angažovať v prospech nacistov a vstupovať do politických štruktúr NSDAP. Celkove možno povedať, že postoj nemeckých evanjelikov voči nacizmu bol prevažne ústretový. Pri ríšskych voľbách 5. marca 1933 v katolíckom Hauensteine získali katolícke strany Zentrum a BVP celkovo 92,6 % hlasov, no v protestantskom Darsteine, vzdialenom len 4 kilometre od Hauensteinu, získala NSDAP 100 % hlasov.

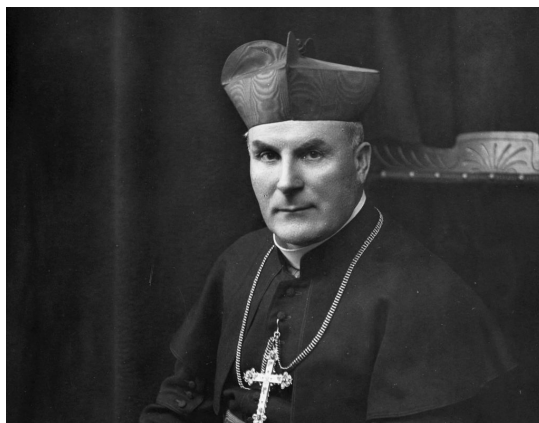
Z úcty k pravde však musíme pripomenúť, že aj v protestantskom tábore boli mnohí duchovní aktívnymi odporcami nacizmu. Najznámejším z nich bol Dietrich Bonhoeffer, ktorého nacisti popravili v roku 1945 v koncentračnom tábore Flossenbürg.

V evanjelickom prostredí sa postavila proti nacizmu aj tzv. *Bekennende Kirche* (Vyznávajúca cirkev), avšak evanjelické hnutie odporu bolo v porovnaní s katolíckym omnoho slabšie aj napriek tomu, že evanjelikov žilo v Nemecku oveľa viac ako katolíkov.

Keď sa nacisti začiatkom roku 1933 dostali k moci, využili všetky dostupné prostriedky na upevnenie svojej vratkej pozície v Nemecku. Zlikvidovali princípy demokracie a rozbili všetky ostatné politické strany a odbory. Tým získali monopol na politickú moc v krajine. Bežným javom sa stalo prenasledovanie politických odporcov a zastrašovanie nepoddajných obyvateľov, ba nacisti sa neštítali ani volebných podvodov.

Takúto prax výrečne dokumentuje výpoveď Michaela Sauera, mladého kaplána v bavorskom mestečku Bechhofen, zaznamenaná autorom článku v septembri roku 2008: „*Pri voľbách do Ríšskeho snemu tesne po uchopení moci nacistami, kedy boli výsledky volieb zámerne zmanipulované, došlo v jednej volebnej miestnosti v Landau, v Sliezske, k nebezpečnej konfrontácii. Miestny volebný šéf, nacist, pyšne oznamoval: „V Landau získala NSDAP 100 % hlasov!“ Môj deda, spolupracovník katolíckej strany Zentrum, v sebe zozbieral toľko odvahy, že sa postavil a opýtal sa: „A kde je môj hlas strane Zentrum?“ Nato sa nacist zúrivo pozrel na môjho deda a odvetil mu: „Ty si prvý, ktorý pôjde na Sibír, keď porazíme Rusko!“*“

Mnohí katolícki laici, kňazi a biskupi po celé dlhé roky existencie nacizmu veľmi často aktívne vystupovali proti hnedému moru a verejne pranierovali jeho neľudské praktiky. Najznámejším kritikom bol biskup Clemens August gróf von Galen, pre svoje protinacistické postoje známy ako Lev z Münsteru. Výraznou postavou katolíckej opozície voči politike nacistického režimu bol aj mníchovský arcibiskup a kardinál z Mníchova a Freisingu, Michael von Faulhaber. Podobne sa vzopreli nespravodlivému režimu aj ďalší nemeckí biskupi. No neboli to len biskupi katolíckej Cirkvi. Viac ako 12 000 kňazov, teda polovica nemeckého katolíckeho kléru tej doby, sa dostala do priameho konfliktu s nacistickým režimom.

Biskup Friedrich von Faulhaber

zdroj: wikimedia commons

Katolícka Cirkev v Nemecku krvácala z mnohých rán. Celkovo bolo usmrtených rukami nacistov viac ako 4000 kňazov, rehoľníkov a rehoľníčok, pretože pomáhali Židom. Stovky nemeckých katolíckych kňazov skončili v nacistických väzniciach a koncentračných táboroch a mnohí z nich zaplatili za svoj vzdor voči obľudnému režimu vlastným životom. Najviac v koncentračnom tábore Dachau, kde boli od roku 1940 postupne sústreďovaní zatknutí duchovní z Nemecka a iných európskych krajín.

Celkovo bolo v koncentračnom tábore Dachau v rokoch 1939–1945 väznených 2720 duchovných. Z nich bolo 2579 katolíckych (94,80 %), 109 evanjelických (4,01 %), 22 gréckoortodoxných (0,81 %), 8 starokatolíckych (0,30 %) a 2 moslimskí duchovní (0,08 %). Z hľadiska národnostného zloženia bolo najpočetnejšie zastúpené poľské duchovenstvo. Z celkového počtu 1780 v Dachau väznených poľských duchovných ich tu umrelo 868, vrátane niekoľkých biskupov. Nemeckých duchovných tu bolo uväznených 447 (podľa niektorých zdrojov boli v tomto počte zahrnutí aj rakúski duchovní). 94 z tých 447 duchovných v Dachau umrelo.

Nemeckí duchovní však umierali nielen v Dachau, ale aj v iných koncentračných táboroch, hoci v menšom počte. Celkovo zomrelo v nacistických koncentračných táboroch podľa rôznych prameňov 108 – 109 nemeckých duchovných. Ďalších 74 nemeckých kňazov bolo popravených alebo usmrtených mimo koncentračných táborov.

Francúzskych duchovných bolo v Dachau 156 a z nich 10 zomrelo. Duchovných z bývalej ČSR bolo menej ako Francúzov, ale viac ich v Dachau zomrelo. Zo 109 českých a slovenských duchovných ich 24 zomrelo v koncentračnom tábore Dachau. Holanďanov bolo 63 a z nich 17 zomrelo. Celkovo zomrelo v koncentračnom tábore Dachau 1034 duchovných. A ako už bolo spomenuté vyššie, väčšinu z nich tvorili Poliaci.

Najviac, takmer 95 % všetkých väznených duchovných, tvoril rímskokatolícky klérus zo 144 diecéz a 25 národov. Boli tu zastúpené takmer všetky stupne katolíckej hierarchie od študentov teológie až po arcibiskupa. V tábore väznili rehoľníkov 40 rádov. Najviac jezuitov. Najstarším väzneným kňazom bol 82-ročný litovský farár.

Ne nielen duchovní umierali v boji proti nacizmu. Okrem nich sa proti nacizmu postavili aj mnohí katolícki laici. Už krátko po uchopení moci nacisti v lete 1934 chladnokrvne zavraždili prominentných katolíkov Ericha Klausenera, Adalberta Probstu a Fritza Gerlicha. Neskôr zahynuli mnohí ďalší odporcovia nacizmu z radov nemeckých katolíkov. Nemecký katolícky kňaz a spisovateľ Gerhard Senninger píše, že „*nacistický režim nemal po niekoľkých rokoch vlády, zhruba od rokov 1936/37, žiadne iné spoločenské zoskupenie, ani komunistov nie, ktoré by bolo považované za takého nebezpečného protivníka, ako Cirkvi verní katolíci.*“

Vo svetle všetkých hore uvedených faktov teda nemožno akceptovať tvrdenie, že sa katolícka Cirkev v Nemecku, a katolícka Cirkev vôbec, zachovala indiferentne voči nacizmu. Naopak, nemeckí duchovní, aj mnohí katolícki laici, vydali úchvatné svedectvá statočnosti a ľudského hrdinstva a zaslúžia si plnú úctu a rešpekt všetkých čestných obyvateľov sveta bez ohľadu na ich národnosť či náboženské presvedčenie.

Použitá literatúra:

Dučák, K.: *Poslušný až na smrť. Karl Leisner (1915 – 1945)*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., 2009, 216 s. ISBN 978-80-7162-764-7.

Lukassek, A.: *Erster Gedenktag für Selige Märtyrer von Dachau*. In: *katholisch.de*. Dostupné na internete: <<https://www.katholisch.de/artikel/13661-erster-gedenktag-fuer-selige-maertyrer-von-dachau>>.

Pies, O.: *Stephanus heute. Karl Leisner, Priester und Opfer*, 7. Auflage. Mettberg: Verlag Dr. Elke Pies, 2008, 296 s. ISBN 978-3-928441-69-8.

Senninger, G.: *Glaubenszeugen oder Versager? Katholische Kirche und Nationalsozialismus. Fakten-Kritik-Würdigung*. 4. überarbeitete und erweiterte Auflage. St. Ottilien: EOS-Verlag, 2009, 459 s. ISBN 978-3-8306-7314-9.

Súkromný archív a vlastný výskum autora.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/katolicke-hnutie-odporu-v-nacistickom-nemecku/>